

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שישית: גליון יד | פרשת ויחי | י"ד טבת ה'תשפ"ו

עלה דעת

זכות מכירת יוסף

ע"פ ספר תורת סלבודקה, יסודות בהלכות מדות ודעות על ספר תהלים מאת הר"ג ר' יעקב חיים קיר שליט"א

לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילת על בני אדם (תהלים סו, ה).

ההשקפה הראשונה היא ששנאת האחים ליוסף והמכירה שאירעה מחמתה לא היתה זכות להם. אף שבדאי החטא היה בשוגג וכוונתם היתה לשם שמים, מכל מקום לכאורה לא שייך לדבר אודות 'מעלות' מכירת יוסף.

אולם, בספר שיחות עבודת הלוי כתב שבדברי חז"ל אנו מוצאים להיפך, דאיתא בבראשית רבה (וישב פרשה פד סי' יז), א"ר אחוה בר זעירא עבירתן של שבטים זכורה היא לעולם, תקוה היא לעולם, ע"כ. ואיתא עוד בבמדבר רבה (נשא פרשה יג סי' יח), אף על פי שאירע לשבטים שבא לידיהם מכירת יוסף, את סבור שלא היה בא לידם אותו המעשה אלא א"כ היו רשעים במעשה אחרים, לאו, אלא צדיקים גמורים היו ולא בא לידם חטא מעולם וכו', ולפי שמכירת יוסף זכות היה לו שהיא גרמה לו למלוך וזכות היתה לאחיו ולכל בית אביו שכלכלם בלחם בשני רעבון, לכך נמכר על ידם שמגלגלין זכות על ידי זכאי וכו', ע"כ.

ונראה לומר בזה, שמבואר בכמה מקומות בדברי חז"ל, שההשגחה העליונה כבר החליטה שיוסף ירד למצרים, כדי שיעקב ובניו ירדו אחריו, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (בראשית טו, יג) כי גר יהיה זרעך.

והנה לכל עבירה יש שני חלקים, מעשה העבירה ומחשבת העבירה. והנה במכירת יוסף לא שייך לומר שמעשה העבירה היה חטא, שהרי ההשגחה העליונה רצתה שיוסף ירד למצרים וא"כ מכירת יוסף היא ביצוע מחשבתו של הקב"ה. וגם לא שייך לומר שמחשבת העבירה היתה חטא, שהרי אחי יוסף חשבו שרשאים להרוג את יוסף מדין הבא להורג השכם להורגו (סנהדרין עב, א). ומאחר שאין כאן שום עבירה, ממילא נשאר רק הזכות של מכירת יוסף, שאחי יוסף זכו לבצע את השגחת הקב"ה בעולם.

ונראה שלמדים מכאן יסוד גדול, שפעולות האדם נידונות על פי תוכניתו של הקב"ה. ולכן מאחר שההשגחה העליונה רצתה שיעקב ובניו ירדו למצרים, ממילא המכירה נחשבת לשליחותו של הקב"ה, והשבטים זכו לבצע את השליחות, משום שמגלגלין זכות ע"י זכאי. וכן אמר יוסף בעצמו לאחיו (בראשית נ, כ), ואתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה. וכן מפורש במדרש הנ"ל.

והנה בבראשית רבה (וישב פרשה פד סי' ח) איתא, רבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר בן עזריה, לכו וראו מפעלות אלקים (תהלים סו, ה), וכתוב בתריה (פסוק ו) הפך ים ליבשה, למה זיישנאו אותו (בראשית לז, ד), בשביל שיקרע הים לפניהם, ע"כ. ונראה שכוונת המדרש היא ששנאת האחים ליוסף היתה חלק מהשגחת הקב"ה, וכל זה נעשה במהלך של סוף מעשה במחשבה תחילה, שסוף יציאת מצרים בקריעת ים סוף כבר הוכן מזמן מכירת יוסף.

הגרי"י ורדמאן זצ"ל עם יבליחט"א הגר"ש קמנצקי שליט"א

עלה תפילה

הנהגות והוראות

הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בתפילה

ע"פ ספר מאורות משה, ליקוטים מתורת הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל על פרקי אבות מאת הרב משה מאיר קורץ שליט"א

אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי (מח, כב) - בצלותי ובבעותי (אונקלוס).

הכון לקראת אלקיך העיד הג"ר אהרן פעלדער זצ"ל, שגם לעת זקנתו כשהיה רבינו מתפלל תפילת מעריב ביחידות בביתו, כשלא היה לבוש בבגדיו אלא בחלוקו ובנעלי בית, היה מקפיד תמיד להחליף ולהתלבש לגמרי, ממנעליו ועד לכובע שחבש לראשו, ואפילו את העניבה היה שם, הכל לכבוד תפילת מעריב ביחידות בביתו. ובפעמים הראשונות שראיתי אותו עושה כך לא הבנתי, וחשבתי שמתכוונן ללכת לאיזה מקום לאחר שהתלבש בהידור, ושאלתי למו"ר זצ"ל "לאן הולכים", וענה לי בתמיהה על שאלתי, "להתפלל מעריב". (ספר רשומי אהרן, ח"א, עמוד יט)

כח התפילה בסוף תשובתו (ש"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן צא) בענין איסור מהפך בחררה בשידוכים, היינו באחד מששתדך לאינו נערה אם מותר לאחר לנסות להשתדך לאותה נערה, הציע רבינו חידוש נורא לגבי כח התפילה שיכול לפעול לפעמים אפילו לדברים שאינם הגונים. וזה לשונו:

ומה שהביא מע"כ להתיר מהא דאמר שמואל במו"ק (דף יח) דמותר לארס אשה בחולו של מועד שמא יקדמו אחר ברחמים, וכוונתו דאם אסור לאחרים להשתדך לה לא מסתבר שיקבל השי"ת תפלתו. והוא ראייה אף לאחר שגמרו השידוכין, דהא אסור לקדש בלא שידוכי, וא"כ יקשה על רש"י דאוסר גם בהפקר שלא מצוי במק"א.

אבל אין זה ראייה משם, חדא **דלפעמים זוכה אדם מאיזה טעם שהשי"ת יקבל תפלתו אף שמבקש דבר שלא היה ראוי לבקש, ודרכי השי"ת נעלמו מאתנו.** ועוד דאולי יתפלל שתחזור בה מהסכמתה שאז ליכא איסור להאחרים להשתדך בה שהוא באופן המותר.

חינוך התלמידים בדבר תלמידים בישיבה קטנה שהסתפקת אם עדיף **לתפילה כראוי** שיתפללו בכיתתם, הגם שהתפילה כשלת רבעי השעה וזמן זה יגרע מלימודם, ועוד שבכיתה אין להם מניין. או שעדיף שיתפללו כל אחד בבית כנסת הסמוך לביתו, ששם יתפללו עם בעלי בתים שנחפזים לילך לעבודתם שחוטפים התפילה. נראה שיתפללו בהישיבה במקום שלומדים, ואין זה נחשב בטול תורה. **ולא יניחם להתפלל בבתי כנסיות עם בעלי בתים, שעל ידי כך יתחנכו שלא כראוי** (ש"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן ו).

הגר"מ פיינשטיין זצ"ל עם הגרא"ל מאלין זצ"ל

הזמנים לעיר לייקוואד יצ"ו, וערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

מוצאי שבת		יום השבת		ליל שבת		ערב שבת	
5:29	זמן כוכבים קטנים רצופים (6.5 מעלות)	8:56/9:40	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	4:25	הדלקת נרות (18 דקות)	12:31	מנחה גדולה (גר"א חצי שעה שוה לחומרא)
5:56	ע"ב דקות	9:58/10:27	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	4:43	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	2:21	ט' שעות (להתחלת סעודה)
6:11	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	12:01	חצות (סעודת שבת להב"ח)	5:23	זמן קר"ש (לערבית לפני הסעודה)	2:45	מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)
6:14	אכטיל (צ' דקות)	4:43	שקיעת החמה	6:01-7:01	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	4:09	פלג המנחה (מג"א כפי האופק)

ראיתי בעלים פרשת ויגש בשם הצדיק מרעננה ר' יצחק הכהן הוברמן זצ"ל לפרש מה שכתוב "והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם" (בראשית מה, יב), שיוסף ברוב צדקתו המשיך קדושה גבוהה כל כך עד שהיה ממש בדיבורו בבחינת "רואים את הקולות".

ואפשר לפרש על פי דרכו מה שכתוב אחר כך "והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה" (שם פסוק ג), דלכאורה "ואת כל אשר ראיתם" נראה כשפת יתר. אבל לפי דבריו יש לומר שכוונת יוסף בזה היתה למה שראו את דיבוריו, שהוא הוכחה גדולה על צדקתו. כי ודאי יוסף לא עשה כן אלא כדי להוכיח לאחיו שהוא עומד בצדקו, ורצה שיגידו ליעקב שהוא במדרגה זו אף לאחר שהיה בערות הארץ כל כך הרבה שנים.

וייט יונק אלקאוול

מצות תוכחה למדברים בחזרת הש"ץ

מה שהובא בשבוע שעבר מאת הרה"ג ר' שמעון פרידמן בשם הג"ר ישראל דוד שלעזינגער, שיתכן שאין מצות תוכחה להשתיק המדברים בשעת חזרת התפילה אף שנאמר עליהם גדול עונו מנשוא, משום שאפשר לומר מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין. אבל עדיין צריך לגעור בהם, ולא מטעם תוכחה אלא משום כבוד השי"ת וזלזל כבוד שמים שמדברים בשעה שהחזן עומד לפני המלך. ולכך משום זה ודאי גוערים בהם ומשתיקים אותם ע"כ.

נראה שיש מקום לומר ששייך מצות תוכחה, על פי מה שנמצא בשיטה מקובצת (ביצה דף ל, א - הובא בספרי 'החזק מגן' שנדפס ע"י מכוון עלה זית) שכתב הריטב"א בשם מהר"ם מרוטנבורג, שלא נאמר מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין אלא על דורות הראשונים, אבל בדור הזה שמקילים בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתורה ואפילו בדרבנן מחינן וקנסין להו שלא לעבור לא בשוגג ולא במזיד. ושכן הוא במדרש וחז"ל. ועוד כתב שם אם יש ספק שמא יקבלו חייב להוכיח, עיין שם. אם כן יש לומר כל שכן בזמננו אם יש פרצה כזו מוטל על מי שהיכולת בידו להוכיח על זה ולמנוע חילול השם.

וראה מה שהבאתי שם בספרי 'החזק מגן' מהכתב סופר (אבן העזר סי' מז), שמי שיושב על כסא הרבנות ונתקבל לפקח על עסקי העיר להראות אותם דרך חיים להוכיח ליסור אותם בדברים להעמיד הדת בכל האפשר, שלא יחוס על עצמו רק כבוד השם יהיה לנגד עיניו וליבו תמיד. ע"י שם.

ישר כח, יוסף אבי-רובין

נוסח הנרות הללו

ראיתי דברי ידידי הרב משה ברוך קופמאן שליט"א (גליון מקץ) בענין נוסח הנרות הללו. רציתי לצרף לזה מה שמצאתי לפני הרבה שנים דף מודפס עם נוסח הברכות והנרות הללו - וכנראה מקורו מסיודר ספרדי - ושם יש בדיקו ל"ו מלים מלבד 'הנרות הללו'.

וזה נוסחו: הנרות הללו אנחנו מדליקים על הנסים ועל התשועות ועל הנפלאות שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קדש ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות לשמך על נסין ונפלאותיך וישועותיך.

בברכת כל טוב, *יוסף אבי רובין*

עמידה לפני חתן וכלה

ראיתי עתה באיחור את הענין שדנו בענין עמידה לפני חתן (גליון תולדות ואילך). ואפשר שיש מקום להבין שבאמת מה שעומדים לפני חתן ולפני כלה הם שני דינים נפרדים. שבענין חתן, כבר ביארתי שהוא מצד דומה למלך. אכן מה שדנו לענין הכלה האם היא כמלכה, לענ"ד יש לעיין בזה האם אינה הע"ם, אכמ"ל.

אמנם מצד אחר יש לומר, שהרי הט"ז (יו"ד סי' שסא סק"ב) בא להוכיח שיש חיוב עמידה בכל המצוות מדברי הגמ' 'בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה', ולא רק במלווי המת, וברעק"א שם ציין שכ"כ הרע"ב בביכורים, אכן כבר הערתם שאין המנהג לקום לפני כל עושי מצוה. וכן הרע"ב לא כתב שכן בכל מצוות אלא במביאים התינוק לברית, ויש לעיין מה נשתנית מצוה זו [ואף עשו לו תפקיד וכיבוד וקראוהו בשם 'קוואטער']. עוד יש להעיר מל' הגמ' 'מצוה בשעתה', ובפרט צ"ע, מדוע קמים לפני התינוק והמביאו ולא בפני האב שמקיים המצוה.

ולולי דמסתפינא הו"א דכוונת הרע"ב לפרש שאין קמים בפני עושה המצוה אלא בפני המביא את החפצא דמצוה, וזהו הטעם שקמים בפני מביאי הביכורים, לא כי הם בדרך לקיום מצוה אלא כי הם מביאים המצוה בידיהם [וכן התינוק קודם לברית נקרא חפצא דמצוה, כמבואר ברא"ש לגבי ברכה בפני ערלתו]. ולפי"ז יש לדון האם טעם זה שייך בחתן וכלה כלל, ושמה הוא טעם חדש דשייך אצל הכלה בדוקא, וצ"ע.

יבנותן לינחא, ירושלים

בענין עמידה לפני חתן וכלה, חשוב לדעת שיש בזה באמת ב' שאלות. א', האם ע"פ הלכה חייבים לעמוד בפניהם, ועל זה יש דיון שלם בגליונות הקודמים. ב', מה מקור המנהג שהרבה עומדים היום לפניהם, וכבר העיר לנכון הרב יודא דוב שימאנאוויטש (בגליון תולדות) "שמה שנהגו לעמוד לפני החתן והכלה חדשים מקרוב באו, כי מקדמת דנא היה מנהג רוב ישראל שכל הנאספים היו עומדים בשעת החופה וכו', וממילא לא היה שום מנהג קבוע לעמוד לפני החתן והכלה כי היו עומדים ממילא". אלא שהוא מוסיף שטעם המנהג לעמוד הוא 'זרק כשהתחילו לנהוג לשבת משני צידי מעבר והחתן והכלה ושושבינין צועדים במעבר, כמנהג אומות העולם, התחילו גם לעמוד לפני החתן והכלה כמו שנהגו אומות העולם". [הערת המערכת: עוד על מקור המנהג עיין במאמרו של הרב יהודה ראטה (בגליון שם), שהציע שנשתרבו המנהג המוזכר בכנה"ג לעמוד בשעת ברכת אירוסין].

אמנם כמדומני שלפני הרבה שנים כשבני תורה היו מועטים, לא נהגו לעמוד. ורק בדור האחרון כשגדל

הציבור של בני תורה גם המנהג לעמוד גדל. ולפי סברתו שזה בא מהשפעת הגויים היה צריך להיות הפוך. ויש לי סברא חדשה בענין.

הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל נהג בחופת תלמידי ללוות אותם לחופה, והיה הולך מאחורי החתן בדרכו לחופה. וממילא כל תלמידיו וכל אלו שישבו קרוב למעבר היו עומדים לכבוד הגרי"ה זצ"ל כשהחתן עבר. וככה קרה במאות חתונות שהיו בדור האחרון אצל תלמידי הגרי"ה זצ"ל. והנה אלו שלא ישבו על יד המעבר לא ראו ולא ידעו שהגרי"ה עובר, וחשבו שאלו שעומדים עושים כן לכבוד החתן, ושכן נכון לעשות. ומזה התחיל ה"מנהג" לעמוד לפני החתן אפילו כשאין רב חשוב שמלווה אותו. ומשם התרחב המנהג לעמוד גם לכבוד הכלה.

איה אבי רובין אבי אונאנסקי, ירושלים

צילום נרות חנוכה

ראיתי בגליון פרשת מקץ שהגאון בעל שבט הלוי זצ"ל אסר לצלם נרות חנוכה לכתחילה. ובספר אוצר הלכות חולק להקל משום שאינו מהנרות אלא מהמנורה, ושאין לבזותו אלא לכבודו. ובעניויותי אמינא כל אשר בתוכה יתמה ולא זכיתי להבין. הנה מה שנאסר ללמוד בספר או להרצות מעותיו לאור הנר (בסי' תרעג) הוה השתמשות שנצמח ממש מאור הנר, אבל המצלם נרות חנוכה אינו משתמש כלל עם הנרות, ולא כל "הנאה" שבאיזה שהוא אופן שייכא להנר בכלל זה. אולם עיינתי בשבט הלוי בפנים (חי"א סי' קס"ד) וראיתי שאכן אסר לצלם, וגברא רבה אמר מילתא אין מזניחין אותו. ואפשר דכוונתו שבשנת תשס"ד היו צריכים את הנר כדי שיהיה צילום, כאשר בלאו הכי הוא חושך. והשתמשות עם "נר חנוכה" כדי שיצא הצילום הוא ממש כמו הרצאת מעות וכדומה ושפיר אסור. אבל סתימת הדברים לא משמע כן. ואף אם נחדש לאסור ראית הנרות לנוי למרות שניתנה רשות לראותם, שהוא דבר תמוה. הנה בבית המקדש דאין ליהנות מיופיו של מקדש נמי, צ"ע אם נאסור גם צילום מהכותל המערבי [הערת המערכת: היינו לחוש לדעת האגרות משה (יו"ד סי' סג) שנקט דאיכא מעילה בכותל מערבי, וכשיטת הרדב"ז (סימן תרצא) והחכמת אדם במשפטי ארץ. אולם לדעת רוב האחרונים הכותל הוא מהר הבית ואינו אסור בהנאה, עיי' אבני נזר יו"ד ח"ב סימן ת, ועיי' בספר משכנות לאביר יעקב ח"ב, הר צבי יו"ד סימן רעא, צ"א ח"י סימן א ועוד]. וע' בתשובת בית יהודה (עייאש, סי' כא ד"ה ואגב) שהתיר להדיא בנר חנוכה, ועמש"כ בכל זה בשבילי ציון (ח"ג ס"כ ענף ה). וע"ע מגן אברהם ריש סימן תרע"ח ובשעה"צ שם (סק"ה).

והנה כמדומה לא ראיתי לאחד שיצלם מנורה אלא אי"כ נרות דולקות בו, ולכן נראה דהצילום ודאי הוא מהנרות. ואף לענין בזיון נראה לענ"ד דודאי אסור לדבר ולבזות הנרות, אבל איסורא דבזוי מצוה הוא רק בהשתמשות ובזיון לגוף הנר, וצילומו אינו בכלל איסור בזיון של דף כ"א לענ"ד. ואולי בהכי יובן מה שהובא שם בה"עלים" שזהו לכבודו, אבל קצת סתום. ומן הנמנע לכתוב פסק כזה בליקוואוד מבלי להעיר הערה זו, אלולא שהתכלית הוא שיבואו המעירים להעיר להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכה רבה, אהרן אבי יוסף

בגיליון פרשת ויגש העלה הרב משה ברוך קופמאן שאלו שאינם מקפידים לגמור את התענית עד 72 דקות אחר השקיעה, אין להם רשות לאכול עד 72 דקות לפני הג' דתרי קולות דסתרי אהדדי ניהול, עיין שם. וזכינו לכמה תגובות מחכימות בענין זה מהרבנים שליט"א ולתשובת הרב קופמאן.

הגאון הרב שלמה יצחק ביקסנשפאננער שליט"א אב"ד הענדין עדת, לונדון: מה שהעיר הרב משה ברוך קופמאן שיש תרתי דסתרי על אותם האוכלים בבוקר עד ע"ב דקות קודם הנץ, ושוב בערב אוכלים בג' כוכבים. נראה ליישב המנהג בתרי אנפי:

(א) מבואר להדיא בשו"ע ובנו"כ, דלענין תחילת היום כתבו שיעור ע"ב דקות (ראה מג"א סימן פט), ולענין סוף התענית בשו"ע (או"ח סימן תקסב סעיף א) מבואר שזמנו כשיראו ג' כוכבים בינונים. ומבואר עוד, שזמן זה הוא יותר מוקדם מזמן מוצאי שבת (ראה משנ"ב שם ס"ק ג), א"כ ע"כ שיעור זה הוא לפי האופק ולא לפי המינוטען, לכן אין להפריך מי שמתנהג על פי שו"ע, ובפרט כשרואים שהשו"ע יצא בכחא היתירא בענין זה במה שדי לזה בכוכבים בינונים.

(ב) בנוגע לתרתי דסתרי יש לומר שאין זה דומה ממש לצירור שמבואר בשו"ע (סימן רלג סעיף א) לענין מנחה ומעריב, ששם הרי הוא מתפלל מנחה ומעריב סמוכים להדיא באופן הנראה כתרתי דסתרי,

משא"כ בנידון דידן הרי יש הבדל של יום שלם ואינו נראה כתרתי דסתרי. ואין זה דומה להצירור בשדרה וגולגולת, דהתם שתי הקולות סותרות אחת לשניה מפני שהן תלויות זו בזו, משא"כ כאן, ואפילו הענין של מחזי כסתרי אהדדי במדריגה של שני שבילין בבוא בבת אחת ליכא בזה, שמאחר שיש הבדל של יום שלם הרי

תשובת הרב משה ברוך קופמאן: מה שרבים העירוני שייך לחשב שוות אפילו לולי ר"ת, וגם לאידך גיסא שהמהלך של שוות קשה אף בשיטת ר"ת, אבאר שיחתי וממילא קושיא אחת מתורצת בחברתה.

בודאי כל הלומד הסוגיא של זמנים ומכיר בחכמת התנובה, יראה שקשה מאוד להבין דברי הגמ' שתולה הכל בסימנים "הכספי והשחיר ופני מזרח" שכוונתה על שעות שוות, שהרי הם דברים המשתנים כפי המקום וכפי הזמן. לכן מה שכתבתי שלפי הבנת הגמ"א הוא משתנה כפי המעלות, לאו דוקא מטעם שיטת הגמ"א אלא מטעם הסוגיא. רק הגמ"א והגר"ז ועוד ביארו הדברים בחשבון מדוקדק לכן הדבר נקרא על שם. וראה בביאור הלכה (סימן רסא) שכאשר כתב שהדבר משתנה כפי זמניות ולא שוות, הוא מציין למהרי"ל ומג"א ומנחת כהן. וצ"ח להפרי מגדים שחשבון ד' מיל לצאת הכוכבים הם שעות שוות.

והנה לענין זמן עלוה"ש לא כתב השו"ע ד' מיל בכלל, אלא תלוי בראיה כשרואה ברקאי או האיר המזרח וכו', א"כ מוכח שאינו שוה. [ורק המג"א העתיק מדברי הרמב"ם שעה וחומש זמניות, והוא בביאור הלכה והשמיט זמניות, ומזה למדו שהביאור הלכה סובר שוות אף שמפורש בכמה מקומות שהמשנה ברורה החליט זמניות (ראה שער הציון סימן שלא). וממילא כל המקור לעשות שוה (דבר שאינו מסתבר כלל) הוא מטעם שנוהגים כהפרמ"ג בלילה, אף ששם הוא חומרא כלפי הג' כוכבים, מזה למדו להקל לעלות השחר. וההכרח לזה הוא שהרי הנשפים שוים, היינו שגם בבוקר וגם בערב יש שיעור ד' מילין, ולכן מקילים ע"פ הפרמ"ג גם בבוקר לדחות את עלוה"ש עד ע"ב דקות קודם הנץ [ואף שאומרים העולם 'מוקושיא אין מתים', מכל מקום העולם סוברים שזו קושיא גדולה וכדאי לסמוך עליה להקל]. אלא שגם זה קשה להכריח לקולא מחמת קושיא, ואדרבה מחומר הקושיא יש להחמיר שזמן צה"כ לר"ת הוא בשיעור ט"ז מעלות.

אמנם כאשר אין עושים כהפרמ"ג בשיטת ר"ת בלילה, א"כ נפל היסוד ונפל הבנין. כי אז אין מוכרחים לתלות כלל בד' מילין, אלא נוהגים כהגר"א או כהמנחת כהן בלילה שאינו תלוי בד' מילין, וממילא גם בבוקר אינו תלוי בשיעורים אלו אלא בסימנים של ברקאי והאיר המזרח.

ולכן מה שצמצמתי השגתי רק על אלו שאין ממתנינים עד ע"ב דקות בערב, לא היתה כוונתי להצדיק הנוהגים ע"ב דקות בערב שיכולים מחמת זה להקל בע"ב דקות בבוקר. אלא כוונתי, שעכ"פ אין אלו עושים תרתי דסתרי "לשיתתם", אף אם הוא קשה להבין. וגם יש להם עכ"פ תשובה שלימה מאת הרב בעל חשב האפוד ויכולים להתלות באלן גדול. אבל אלו שסותרים עצמם בפרט זה, בזה אין שום מקום להקל.

עוד שמעתי בעל פה שאחד מתלמידי הגר"מ פיינשטיין צוק"ל העיד שרבו הגדול הצדיק שיעור ע"ב דקות בבוקר לעלוה"ש, אף שבערב סובר שיעור ג' דקות, ודלא כדברינו. ועל זה איש, חדא, בנו הגר"ד פיינשטיין וצ"ל כתב בפירוש שהשיעור לעלוה"ש הוא ע"פ המציאות ולא ע"ב דקות. ועוד, הרי דברי הגר"מ פפורשים באגרות משה (או"ח חלק ד סימן ו) שהשיעור הוא צ' דקות ולא ע"ב

זה דומה לשני שבילין בבוא בזה אחר זה, ששניהם טהורים. [הערת המערכת: כעין זה העיר הרב יעקב יהודה הכהן ענגעל שליט"א.]

הרב קלמן כץ שליט"א: (א) מה שכתב הרמ"ב קופמאן שזמן עלות השחר של ע"ב מינוטין שוים בכל המקומות, תלוי במחלוקת ר"ת והגר"א, נראה שזה אינו, שאפילו הנוהגים כשיטת הגר"א יכולים לסבור שזמן עלות ע"ב מינוט שוה. [הערת המערכת: ראה בסמוך מכתב של הרב נחום צבי פרידמן שכתב כעין זה ביתר ביאור.] (ב) בעצם הענין לומר שכל הזמנים שוים, מאוד קשה להולמו, וקשה לסמוך להקל כרב פדאווא אפילו אם נוהג כר"ת בזמן לילה, ודלא כמשמע מדברי הרמ"ב קופמאן שהנוהג כר"ת בלילה יכול להקל גם בבוקר.

הרב נחום צבי פרידמן שליט"א: מה שכתב ידידי הרב משה ברוך קופמאן שאי אפשר לנהוג ע"ב דקות שוות בבוקר לקולא ובערב לנהוג ג' כוכבים לקולא, דהוי תרתי דסתרי, לכאורה נראה כוונתו כי התענית היא יום שלם וכל תענית שלא שקעה לא הוי תענית, א"כ כאשר סותר את עצמו אין לו "יום שלם" של תענית. אבל מה שהבין שאי אפשר בשיטת הגר"א המהלך של שוות, לא הבנתי למה, והרי יש ב' דברים בשיטת הגר"א - האחד שזמן צה"כ הוא בג' כוכבים ולא בד' מיל. ועוד, שכל השיעורים כפי המקום והזמן. אבל לכאורה אפשר לומר כשיטת הגר"א לענין זמן לילה, ואילו לגבי החידוש שמתנהג לפי המקום והזמן סובר כשיטה אחרת. וא"כ גם מי שנוהג שוות, אינו מוכח שסובר כשיטת ר"ת. וראה לזה, שאפילו לפי הנוהגים לפי האופק של ג' כוכבים כשיטת המנחת כהן, עכ"ז חשבו הג' רבעי מיל שוה ולא כפי האופק, שמע מינה שאינו תלוי זה בזה.

ה"ר חנוך דוב פאדווא וצ"ל עם הפני מנחם וצ"ל

ואסיים במה ששמעתי מדו"ז הגר"י פאזען שליט"א לטעון נגד המחשבים עלות השחר ע"ב מינוט שוות, שבעיר מאנטריאל ב"ז בתמוז כבר אפשר להכיר את חבירו בתוך ד' אמות, ונמצא שיכולים להניח תפילין לכתחילה ובאותה העת גופא לשתות קאווע קודם התענית!

דקות. ועוד, שבתשובה שם מיקל בשעת הדחק ע"פ חשבון המעלות "כדעת התוכנים", א"כ מסתבר שצריכים להחמיר בתענית. וכאן בלא"ה לדעתו הגדולה צריכים להתחיל התענית צ' דקות קודם הנץ החמה כנ"ל.

ומה שכתב הגר"י שלמה יצחק ביקסנשפאננער שליט"א שכן הוא דעת השו"ע שקובע סוף התענית בג' כוכבים, לא הבנתי דבריו, הרי במוצאי שבת כתב השו"ע בסימן רצג שיעור ג' כוכבים, ואילו בסימן רסא קובע השיעור בד' מילין. וכבר נתקשה בזה בביאור הלכה (סימן רצג) שדבריו סותרים זה את זה וכתב שע"כ דעת השו"ע שכל הכוכבים עד ע"ב דקות הם גדולים [אלא שהמשנה ברורה עצמו החזיק בשיטת המנחת כהן]. ואם לא נאמר כן, נמצא ח"ו שיכול לעשות מלאכה בערב שבת עד נ"ח דקות אחר שקיעה ובמוצאי שבת לעשות מלאכה בראיית ג' כוכבים מ' דקות אחר שקיעה ויתלה שיטתו בשו"ע!

עוד העירו עלי שבתענית דרבנן יש להקל בבין השמשות. ואף שהשו"ע (סימן תקסב סעיף א) הצריך צה"כ, מ"מ אין למחות על מה שמקילין לאכול קודם ע"ב דקות בערב. ואשיב על זה, חדא, שהצומות עיקרן מדברי קבלה מדברי הנביאים כמבואר לשון הטור (סימן תקנ) שעכשיו קבלו עליהם חובה מדברי קבלה, והרבה פעמים מחמירים מדברי קבלה יותר מסתם דין דרבנן. ועוד, הקולא של ביה"ש יתכן הוא רק לענין תענית יחיד התלויה בקבלתו ולא חמירא כל כך, אבל בתענית ציבור אין מקילין. וגם יתכן שהקולא דביה"ש היא רק בתחילתו, ולא בסופו שיש חזקת היום של תענית (ראה בשער הציון סימן תקסב ס"ק א בכל זה). ועוד, שלשיטת ר"ת של ע"ב דקות שוות, אין ביה"ש מתחיל עד נ"ח וחצי דקות אחר שקיעה ורבים אוכלים קודם לכן.

ובפרט צום העשירי שהיום קצר ואינו שעת הדחק כלל, והתענית חמורה כמבואר באבודרהם שאפילו בשבת יש להתענות, ומחמת רבע שעה בבוקר או עשר דקות בערב יפסידו כל תעניתם.

ואסיים בהוראה ששמעתי בשם הגאון רבי שלמה מילר שליט"א, שאלו האוכלים ושותים עד ע"ב דקות אחר שכבר האיר המזרח, אף שאין למחות עליהם, מ"מ ראוי שלא יעלו לתורה בציבור, כיון שאין מתענים כפי השיטה המחוזרת. ויהי רצון שלא נכשל בדבר הלכה וימי הצום יתפכו לנו לששון ולשמחה.

הוספת הרב יהודה ראטה: בענין מש"כ הגר"י שלמה יצחק ביקסנשפאננער שליט"א שאין כאן חשש תרתי דסתרי, יש להעיר שהזמן בין עלות לנץ שווה לזמן שבין שקיעה לצאת הכוכבים, כמבואר בגמרא פסחים (צד, א), וא"כ דינים אלו תלוי זה בזה והו"ל תרתי דסתרי כשדרה וגולגולת. ואפילו אם נאמר שדומה לתרתי דסתרי של שני שבילין אין הבדל של יום שלם מועיל לענין זה כמבואר בגבורת ארי (תענית יב, ב) וישועות יעקב (תקנד, ד) שלהקל בביה"ש של תחילת וסוף התענית של ת"ב הוי תרתי דסתרי. ובכלל אין לדמות לכאן הקולות שמצינו בתפילה לענין תרתי דסתרי, כמ"ש בגבורת ארי (שם) שבתפילה הקילו יותר.

A Halachic History of House Fires on Shabbos

Based on *The Halachos of House Fires on Shabbos*
by Rabbi Zev Kilstein shlita

The Gemara (*Shabbos* 115a) states, “*Kol kisvei ha’kodesh matzilin osan mipnei ha’dleika*—We rescue all kisvei kodesh from a burning building.”

The Gemara implies that in the time of the Mishnah, on Shabbos people generally let fires burn, and they attempted only to save their *kisvei kodesh* (see Ran, *Shabbos* ibid. and *Minchas Asher* 1:27).

This stance changed later on. During the period of the *rishonim*, Jews lived among primitive people who took advantage of the panicked setting of a fire to murder and to plunder burning homes. In response, the *rishonim* ruled that fires must be put out on Shabbos because of *pikuach nefesh* (*Ohr Zarua*, *Erev Shabbos* 38; *Terumas Hadeshen*, 58 and 156, *Beis Yosef* 334, *Rema* 334:26).

Years later, the *Kenesses Hagedolah* (*Shayarei Kenesses Hagedolah*, *Beis Yosef*, 334:11) extended this allowance even when there is no fear of looting. In such situations it would still be permissible – and, indeed, required – to extinguish fires, as it is a *safek pikuach nefesh*. If an elderly or sick individual, who might be unable to flee, resides nearby, his life would be at risk if the fire were to spread to his residence. Accordingly, putting out the fire is mandatory.

The *Tehillah L’Dovid* (334:44) comments that this lenient ruling appears to be unsupported. After all, in the days of the Mishnah, the same possibility existed, and *Chazal* did not issue this *psak* on account of *pikuach nefesh*.

The Gemara (*Yoma* 84b), however, does seem to offer a precedent for the approach of the *Kenesses Hagedolah*. The Gemara teaches that if a fire may spread to another courtyard, it must be extinguished, even on Shabbos. Rashi (s.v. *d’afilu*) explains that this applies if in the neighboring courtyard live sick people or children who may be endangered by the fire.

The *Kenesses Hagedolah* goes one step further and requires the

fire to be put out even when it is unknown if people are in harm’s way, but the basic premise of his ruling seems to be supported by the Gemara (see *Shoneh Halachos* 334:36; *Minchas Asher* 1:27).

Perhaps people in the times of the Mishnah tended to let fires burn because homes were farther apart from one another and the fires could not spread too far.

Alternatively, perhaps the manner in which families lived at the time made it relatively easy to evacuate everyone speedily, thereby removing the element of *pikuach nefesh*. Also, their homes may have been built with non-flammable materials, like stone, which prevented fires from spreading onto nearby homes.

The approach of the *Kenesses Hagedolah* is almost unanimously agreed upon by the *poskim*, including the Mishnah Berurah (334:73). It has become the mainstream position.

In modern times, some have raised the possibility that there is no longer a concern of fires spreading from house to house (see *Az Nidberu* 1:60). [This does not apply to apartment buildings and attached homes where it is self-understood that fires can spread even nowadays.]

However, many of our homes are built with wood and can easily catch fire. House-siding is usually not fire resistant, either. Furthermore, in recent decades, homes and furniture began to be made from materials that burn faster than the materials used in the past.

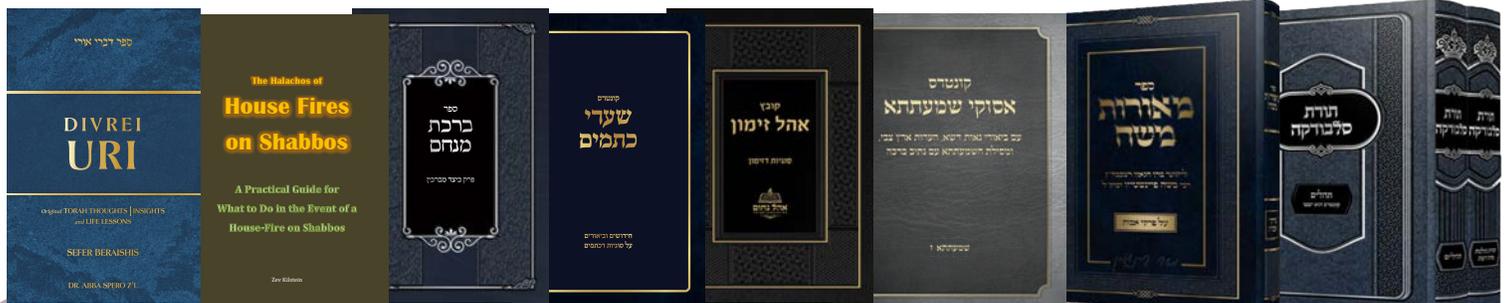
Although the National Fire Data Center reveals that the frequency of fires spreading from one home to another is low (about 3%), this is because the local fire department rushes to the scene quickly to extinguish the blaze.

If fires were left to burn, they would likely catch onto nearby structures, like trees, flammable fences, and homes. Accordingly, the concern about fires spreading beyond their point of origin is a reality even in modern times. This conclusion can be discerned from the writings of many contemporary *poskim* (see *Tzitz Eliezer* 7:20:3, 6; *Kovetz Halachos*, *Shabbos* 2, 40:43).

When I met with Rav Shlomo Miller to discuss this topic, he stated that since I am publishing a *sefer* about house-fires, I am obliged to daven that it should not be practically needed. It is my *tefillah* that Hashem should protect *Klal Yisrael* from fires and send us the *geulah sheleimah* soon in our days.

Rav Asher Weiss shlita with Rav Moshe Sternbuch shlita

Dr. Abba Spero ז"ל

Rabbi Zev Kilstein

הרב מנחם אשר סיגלר

הרב מרדכי מנחם גארפנינקעל

כולל אהל נחום

הרב אלכסנדר יוסף אסטריכער

הרב משה מאיר קורר

הרב יעקב חיים קיר